

ANNA RICH ABAD

***L'ESTRUCTURA FAMILIAR AL SI DEL
CALL JUEU DE BARCELONA.¹***

ABSTRACT

This is the study of the familiar structures of the Jewish community of Barcelona in XIV century, with special attention in the matrimonial institution (contracting, pacts, non economic conditions...), the relations within the nuclear family and direct relatives, the lineages of the Barcelonian Jews and the power.

La importància que l'estudi de les estructures familiars, les jueves en particular, pugui tenir per a nosaltres avui en dia rau en el fet que, a través d'aquests elements, és com es poden conèixer els canvis que experimenten certes societats. Donat que les lleis i la mateixa estructura de la família són de tendència conservadora, serà en elles on es poden observar els trets essencials d'una societat concreta².

En essència, totes les comunitats hebraïques des del mateix moment de la diàspora s'adscriuen al model de la família nuclear, bé que amb certa tendència a la família àmplia. Les noces sempre s'acompanyen de la lectura de la *ketuba* o contracte matrimonial, i segueix al casament, normalment entre contraents força joves, la criança de nombrosos fills que rebien per nom els de parents difunts. Les esposes haurien de romandre a la casa, ocupant-se de la seva cura, bé que podrien con-

1. Aquest article és una adaptació del capítol del mateix nom que forma part de la tesi doctoral presentada sota el nom de *La comunitat jueva de Barcelona. Segle XIV*, llegida a la Universitat de Barcelona el 26 de juny de 1998. En aquesta tesi es planteja l'estudi de la dita comunitat hebrea entre els anys 1348 i 1391 a partir dels documents notariais conservats a Barcelona pertanyents al referit període.

2. Sobre el tema, vegeu FALK, Z. *Jewish Matrimonial Law*. Londres: Oxford University Press, 1966, pàg. XIV.

tribuir a la manutenció de la família a través d'un treball manual o, fins i tot, encarregant-se d'una botiga. Els marits desenvoluparien simultàniament les tasques de manutenció de la família i els seus deures religiosos a la sinagoga. Aquest esquema, que resulta un tan simplista, és matitzat amb la consideració que, malgrat existir entre els hebreus una comú consciència històrica de pertanyença a un mateix poble, aquesta no condeix a una homogeneïtzació de la societat jueva, i que dins d'aquesta com a entitat global hi ha elements diferenciadors segons sigui la seva situació en el temps i l'espai³.

Resumint, es pot considerar que els trets comuns que apareixen als dissenys familiars de les comunitats jueves obeeixen al seguiment de les normatives emanades de la Bíblia i del Talmud, independentment de la seva situació, mentre que les diferències observables a nivell d'estructura de les famílies o de ritual en l'execució del matrimoni, per posar un exemple, obeeixen tant a l'evolució d'aquests elements dintre del mateix judaisme com a qüestions de context, d'acord amb la influència del grup hegemònic en el seu entorn immediat (cristians o musulmans).

Així, la comunitat jueva de Barcelona presenta els trets essencials de la família hebrea, però reb certes influències pròpies de la societat cristiana en general i de l'entorn de la ciutat de Barcelona en concret. L'escriptura de la *ketuba*, element purament hebraic, ha de conviure amb criteris aliens a la cultura i la tradició hebrea, com és la signatura de documents notariais en llatí referents als matrimonis. Una altra qüestió és la de la bigàmia, acceptada pel judaisme tradicional, però la pràctica de la qual és molt limitada en el cas dels jueus barcelonins, influïts pels costums monogàmics cristians i obligats, en cas de recórrer a ella, a recabar el permís reial, en comparació amb el que era habitual entre els jueus de terres sarraïnes. Tanmateix, l'emmarcament geogràfic i els condicionaments econòmics d'un empori mercantil com és Barcelona, poden afectar l'estructura familiar del col·lectiu jueu a través de les implicacions econòmiques o polítiques d'alguns grups de parentiu, tal i com es veurà més endavant. També influeix en les estructures de parentiu la condició de minoria, que es relaciona amb el poder hegemònic a través de canals i institucions ben definits. Així, s'arriba a la configuració d'estratègies familiars concretes dins el col·lectiu jueu, destinades a afavorir les parenteles, detectables en els protocols notariais barcelonins a través de diversos factors, tots ells indicatius de la importància atorgada a la unitat familiar com ara la intervenció de la parentela i del grup social en general en la contractació de matrimonis, que influeix en la tria concreta de candidats matrimonials en marcs geogràfics i socio-professionals determinats, finalitzant en la contractació de matrimonis endogàmics. D'altres elements permeten veure els diferents papers representats per homes i dones dins l'entorn

3. Aquesta adaptació és definida per Kraemer com a "orgànica" (KRAEMER, D. (ed.), *The Jewish Family. Metaphor and Memory*. New York/Oxford: Oxford University Press, 1989, pàg. 5).

familiar. Pel que toca als infants, la seva cura i la formació que reben és també un indicador de la seva valoració social i familiar, més enllà de les qüestions afectives. El tracte econòmic que es dona a diversos aspectes de la vida quotidiana deixa poc espai per a les demostracions sentimentals, i en canvi es fa visible una projecció interior i exterior de la família en termes de poder i lideratge, a partir de la qual es configura la societat del call barceloní, caracteritzada per un esperit fortament elitista.

1. EL PROCÉS MATRIMONIAL.

En la societat jueva tradicional el matrimoni és el destí natural de tots els seus components, i com a tal, és esguardat de forma positiva, essent afavorit i potenciat a tots els nivells⁴. És en aquesta institució on primerament es defineixen les línies d'actuació per a la formació d'una societat ben definida i estratificada. Es tracta d'un afer d'ampli abast econòmic i que implica a tot el grup familiar i que cal controlar curosament. Quant més importants són els interessos econòmics de la família, major és la cura posada en la realització del nou matrimoni per les parts implicades. Les passes donades fins arribar a la unió de la nova parella són nombrosos i complicats, molt sovint iniciats durant la infantesa dels promesos, amb molta antelació sobre la data del casori.

En el casament jueu tradicional intervenen nombroses persones i s'implica bona quantitat de tràmits que corresponen a un ritual antic i que és definit com a *more hebraico* en els documents notariais, distingint-lo clarament d'altres ritus matrimonials. En aquest procés es marquen clarament el present i el futur de la parella contraent i s'estipulen les condicions econòmiques i morals que han de regir el matrimoni. És possible determinar les característiques dels matrimonis a partir d'alguns elements reflectits als documents notariais com ara la fixació i pagaments dels dots aportats per les núvies i els augments i escreixos oferts pel nuvi; l'establiment de condicions per a la convivència de la futura parella, com ara la tria de residència o altres obligacions i, finalment, de les donacions concedides per les famílies dels contraents amb motiu de la boda (heretaments, cessions, donacions ...).

1.1. La contractació del matrimoni

Tal i com s'ha dit abans, el matrimoni se sol preveure amb molta antelació respecte de la boda en sí, i no és gens estrany que les parts contraents es comprometin

4. Sobre la visió del matrimoni en el judaisme rabínic, veure GAFNI, I., "The Institution of Marriage in Rabbinic Times", dins de KRAEMER, D. (ed.), *The Jewish Family: Metaphor and Memory*. New York/Oxford: Oxford University Press, 1989, pàgs. 13-30.

encara durant la minoria d'edat, especialment en el cas de membres de famílies de certa posició social. Això semblava ser en el cas d'Astruch Bonjuha i Dolça, tots dos cosins i menors d'edat, a qui el seu avi Mossé d'Allell efectuava una sèrie de donacions *inter vivos* considerant el seu matrimoni en el futur, evidentment amb la intenció de preservar la unitat patrimonial⁵. Però els documents mostren la preocupació pel tema del matrimoni en el cas d'implicacions patrimonials inclús més enllà de l'existència d'un candidat o candidata, el o la menor de què es tracti, fet que s'observa en les actes concernents als drets d'herència d'Alfaquima sobre els béns del seu pare, Cresques Alfaquim⁶. En ells s'indica que la noia no podrà ser maridada abans dels onze anys si no és amb el consentiment dels seus avis, Bonanat Alfaquim, un dels notables de l'aljama de Perpinyà, i Issach Perfet, un dels més destacats membres de l'aljama de Barcelona i posteriorment rabí de Saragossa (1378) i València (1387)⁷.

L'interès de la família en la contractació d'un matrimoni és òbvia, però es tracta d'un afer que depassa d'aquest entorn estricte i afecta al conjunt de la societat. De fet, tota la comunitat intervé en la contractació d'un matrimoni, que s'ha de celebrar davant d'un mínim de deu homes (*minyian*, número mínim de participants per a l'execució dels rituals comunitaris jueus) per a ser vàlid⁸. Així es pretenia evitar matrimonis clandestins o forçats i que poguessin anar en contra dels interessos comunitaris⁹. Aquesta "socialització" del matrimoni s'observa en l'expressió emprada per Bonjuha Benvenist, jueu de Besalú, en parlar del matrimoni del seu fill Bonjuha Benvenist, contret "... *de voluntate et consensu mei et quorundam aliorum amicorum nostrorum* ..." ¹⁰.

La presència de casamenters, tot i no ser un fet massa documentat en el cas barceloní, és un dels elements que mostra la importància de la contractació del matrimoni dins la comunitat hebrea en base a uns criteris estrictament endogàmics i d'estratègies de parentiu¹¹. El 1377 es documenta l'actuació d'Issach Samuel, jueu

5. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 11v.

6. Hi ha constància d'un Cresques Alfaquim, secretari de l'aljama de Barcelona durant l'any 1351 (ACA, Reial Patrimoni, reg. 930, fol. 94. Citat a FELDMAN, L., *Studies in the life and times of R. Nissim B. Reuben Girondi of Barcelona (Circa 1340-1380)*. [Tesi doctoral microfilmada: Michigan/Londres: Ann Arbor, University Microfilms International, 1981], pàg. 115.

7. En aquest cas, la distribució de l'herència és posada en mans d'un àrbitre que fa de mitjancer entre les dues parts implicades: Alfaquima i la seva mare Bonafilla, d'una part, i els avis, Bonanasc Alfaqui i Isaac Perfet, per una altra. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú, 14.X.1.378-12.I.1379*, fol. 58v-72v.

8. Salamó ben Adret, *Reponsa* I, 206. Parcialment publicada i traduïda a l'anglès per ASSIS, Y. T., *The Jews of Spain: From Settlement to Expulsion*. Jerusalem: Akademon, 1988, pàg. 76.

9. EPSTEIN, I., *The "Responso" of Rabbi Solomon Ben Adreth of Barcelona (1235-1310) as a source of the History of Spain*. Londres: Kegan Paul, 1925, pàg. 173.

10. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú, 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 31v.

11. SHATZMILLER, J. (ed), *La Famille Juive au Moyen Age. Provence Historique*, 37, 1987, pàg. 485.

de Barcelona, com a intermediari entre Salamó Caravida, físic de Barcelona, i Astruga, filla de Salamó Sa Verdú, de Toïr. (“... *Salamonus Caravida, fisichus iudeus Barchinone, attendens quod vos Issachus Samuell, iudeus Barchinona, promisistis vos facturum et curaturum cum effectum quod Astruga, filia Salamonis Mosse de Sa Verdum, quondam iudei de Toir, faceret et contraheret matrimonium iuxta ritum iudeorum et alia faceret et compleret iuxta (...) esse capitulorum inter me, ex una parte, et vos dictum Issachum nomine dicte Astrugue, ex altera, factorum, sub pena centum librarum, ut in instrumento inde facto in posse subscripti notarii vicesima sexta die decembris anno presenti continetur, pro tanto confiteor et recognosco vobis dicto Issacho Samuell quod dicta uxor mea complevit mihi dictum matrimonium et alia fecit mihi et complevit que facere et complere tenebatur iuxta seriem capitulorum predictorum ...*”. Un cop aquestes han estat complertes, Issach Samuel reb el seu salari “... *pro labore meo quem sustinui in tractando et perficiendo dicto matrimonio ...*”¹². Sembla clar, doncs, que la missió del casament no és aquí tan sols la de fer arribar les parts a un acord previ al matrimoni, sinó també exercir vigilància sobre el compliment dels pactes, especialment pel que fa a l'establiment i pagament del dot.

1.2. *Els pactes matrimonials.*

Aquests pactes, que formen part de la mateixa naturalesa del matrimoni hebraic queden estipulats en l'escrit que constitueix l'element fundacional d'aquest: la *ketuba*, escrita en hebreu i arameu, on s'hi especificaven les porcions matrimonials, el dot aportat per l'esposa, els augments concedits pel nuvi, i els compromisos no estrictament econòmics referents a residència, monogàmia, fills, etc. Els documents notariaus que recullen afers relatius a les condicions econòmiques d'un casament hi fan gairebé sempre referència com a font de legalitat. En aquests assentaments llatins o, menys sovint, en català, es troben desglossades algunes d'aquestes condicions econòmiques, i aspectes derivats d'elles i que sovint comporten l'aplicació de préstecs. Entre aquests afers es troben cessions de diners que han de cobrir el pagament d'un dot, rescabaments de dots de dones difuntes, heretaments, entre d'altres. També es recullen davant notari afers no estrictament econòmics com la fixació de les condicions de residència de la parella i decisions relatives a la bigàmia.

1.2.1. *Pactes econòmics*

Els pactes econòmics bàsics que s'estableixen en el moment de contractar un matrimoni graviten bàsicament entorn al dot de la núvia i els augments o escriu

12. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 37r i v.

que aporta el nuvi al seu torn. A banda d'aquests es poden estipular les donacions fetes pels parents dels contraents, en diner o en altres tipus de béns (donacions d'immobles, per exemple).

- Aportació econòmica de la núvia.

Els dots femenins es componen d'una part en capital i una altra en espècie (de la que no solem tenir constància). Pel que fa a la quantitat, sol ser pagada en diversos terminis, inclús anys després de realitzat el matrimoni, període que se sol cobrir amb la signatura de deutoris o cessions d'altres béns. En qualsevol cas, es tracta de béns que romanen en poder de les dones –al menys a nivell nominal– i que suposen una assegurança per a elles en cas d'esdevenir vídues o divorciades.

Els dots són indicatiu d'estatus social del que procedeix la dona i, donat el caire endogàmic dels matrimonis jueus, també del que passa a pertànyer. Les xifres dels dots de jueves barcelonines solen ser força elevades, però cal considerar que els documents mostren els afers matrimonials dels grups d'èlit del Call, com ara el de metges vinculats amb la cort. Un exemple ben clar el suposa el dot d'Astruga, casada amb Salamó Mossé, físic de la casa reial, valorat en 5.800 sous, quantitat màxima expressada en els protocols estudiats¹³. També elevada és la quantitat aportada per Bonadona o Astruga, vídua de Samuel de Piera, en el seu segon matrimoni amb Astruch Vidal Biona (5.000 sous que li atorga en forma de cessió de diversos deutoris)¹⁴ i la que aporta Boneta, esposa d'Issach Cabrit, fill de Bonjuha Cabrit, al seu matrimoni, per 110 lliures¹⁵.

La gestió dels dots es porta gairebé sempre a terme entre els membres masculins de les famílies implicades; pel cantó de la núvia ha de ser el seu parent més proper (pare, avi o germà) o el seu tutor legal, designat pel testament del seu pare o altre mitjà. En el cas del nuvi sol ser el pare o avi o inclús ell mateix en bon nombre d'ocasions, comptant que sigui ja major d'edat. Les dones intervenen en la gestió per a afirmar el seu consentiment o com a gestores, però aquest darrer cas es

13. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 43r. Segons el document, la quantitat va ser aportada en el moment del casament i d'acord amb el fet hi ha document escrit en hebreu, dit *ketuba*.

14. AHPB, Bonanat Rimentol, *Manual, 3.IV.1349-20.VII.1349*, fol. 79v. Aquest Astruch Vidal Biona era parent del savi Vidal de Tolosa i de Massot Avengena, notable de l'aljama barcelonina. Fou un dels implicats en el cas de profanació d'hòsties de Barcelona del 1367 i va ser torturat durant el procés i finalment ajusticiat, tot i que no es va poder provar cap acusació. (BAER, Y., *Historia de los judios en la España Cristiana*. Madrid: Altalena, 1981. Vol. 1, pág. 334). La seva sentència de mort és referida en el protocol de 1968-69 de Bonanat Rimentol: "*Astrugui Vitalis Biona, quondam, iudei Barchinona, qui ad mortem condemnatus fuerit per eundem inclitum dominum et bona cuius eidem inclito domino confiscata fuerint ...*" (AHPB, Bonanat Rimentol, *Manuale, 3.IV.1349-20.VII.1349*, fol. 79v).

15. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú, 11.V.1389-20.I.1390*, fol. 49r.

dóna tan sols quan es tracta de vídues o potser algunes divorciades de certa categoria, tal i com l'esmentada Bonadona.

Quan es tracta de matrimonis concertats entre menors d'edat el dot sol quedar dipositat en mans del pare o del tutor del nuvi qui el pot aleshores invertir en diferents negocis, com s'hauria fet en el matrimoni contret entre Esmies Vidal, menor, fill de Vidal Esmies, de Castelló d'Empúries, i Conhort, filla d'Astruch del Mestre. En el document referent al cas s'atorga al jove el dret a percebre 25 lliures pertanyents al dot i lucre assolit pel seu pare amb la inversió¹⁶.

El dot deixa de tenir sentit en el moment en que el matrimoni es dissol per la causa que sigui, bé la mort d'un dels cònjuges, bé en cas de divorci; aleshores la quantitat que el composava ha de ser retornada a la dona o als seus hereus, tot i que, en cas de morir sense descendència, certa quantitat revertia en l'espòs. Així fou en morir Bonadona, filla de David Cap: el seu vidu Jacob Abraham Cohen disputà, segurament per aquesta raó, la quantitat de 1.000 sous pertanyents al dot de la difunta a Regina, marastra d'aquella, casada en segones nupcies amb Issach Cortoví¹⁷. Benvenist Bonjuha reclamava, com a hereu legítim, el dot de la seva difunta mare en el moment en que ell mateix es disposava a contraure matrimoni¹⁸.

L'existència de dificultats en la recuperació del dot per part de l'esposa després d'enviudar o d'un divorci no semblen haver estat qüestions extraordinàries entre els hebreus barcelonins. Un cas ben clar és el de l'afer suscitat entre la conversa Eulàlia i el seu nou espòs, convers com ella, amb el primer marit d'ella, Astruch Bonany, durant el qual el segon espòs hagué de prometre al primer que no emprendria cap acció per a reclamar el dot d'Eulàlia¹⁹. Segurament cal vincular aquest fet a la conversió d'Eulàlia, que implica la renúncia de l'esposa sobre tots els drets que com jueva pogués gaudir, incloent la pròpia *ketuba*²⁰.

Consta també el cas de Boneta, viuda d'un dels fills de Bonjuha Cabrit i la seva muller Goig, del que es desconeix el nom, a la qual li era concedit per part de la seva sogra, també vídua, i amb el consentiment dels seus fills supervivents, com a hereus del difunt Bonjuha Cabrit, el permís per a residir en la casa que havia estat propietat del seu difunt marit i sobre la qual la dita Boneta tenia certs drets en virtut dels pactes matrimonials. El document estipula que aquest permís es limita al temps en què, Boneta romanguí casta i mentre no li sigui retornat el dot, perdent

16. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 18r.

17. AHPB, Antoni Bellver, *Manual* 20.XII.1370-11.IX.1370, fol. 124v.

18. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú* 26.XII.1376-30.III.1377, fol. 32r.

19. AHPB, Pere de Pujol, *Manual* 23.I.1387-20.XII.1387, fol. 8v.

20. Falk adueix, parlant de la devolució del dot, que " ... The rule assuredly did not concern a wife who had apostatized, since a woman in this category, according to Jewish Law, may not advance any claim against her husband ..." (FALK, Z., *Jewish Matrimonial Law* ..., pàg. 29).

aquest privilegi si faltés a la castetat o es tornés a casar²¹. L'especificació de la clàusula sobre la castetat comporta certa duresa en el tractament donat a la nora, ja que habitualment, a la comunitat barcelonina al menys, no es contempla en els documents la possibilitat de no ser cast fora del vincle matrimonial. Possiblement és l'autoconsideració del grup de parentiu al que s'havia integrat Boneta, una de les raons que expliquen la cura que es posa en definir la moralitat del seu comportament, almenys mentre formi part del grup.

El cas de les vídues com el de l'esmentada Bonafilla, filla del savi Issach Perfet, viuda de Cresques Alfaquim i mare d'Alfaquima, mostra un procés de devolució de dot particularment intrincat. Aquesta havia de ser portada a terme per la filla comuna de Bonadona i del seu difunt marit, hereva dels béns d'aquell; existia, però, un cert conflicte d'interessos entre mare i filla en torn a la possessió d'una casa a Cervera, que la primera reclamava com a part dels seus drets d'herència i de dot, i la segona com a herència. Una solució arbitral posà fi al conflicte, disposant que la casa havia de quedar per a Alfaquima, però que mentre aquesta fos menor i no en pogués prendre possessió, el seu avi patern, qui havia cedit l'immoble al seu fill quan es va casar, podria retenir la casa i posar-la a lloguer per un període de vuit anys. Aleshores, i en virtut d'aquest usdefruit, Bonanasc Alfaquim, sogre de Bonafilla, ha de pagar a aquesta 80 lliures per la casa. D'aquestes, 40 seran per a la satisfacció del seu dot, i d'altres 40 li seran satisfetes a través de la cessió dels béns del seu difunt marit, així com del document de deute d'aquell, amb la qual cosa s'acomplirien les disposicions de la *ketuba* que va ser signada a 26 del mes d'Adar Sení de l'any 5128 de la Creació del Món²².

- Aportació econòmica del nuvi

D'acord amb el dret matrimonial jueu, el nuvi ha de pagar en contraure matrimoni l'anomenat "preu de la núvia" (dit en hebreu *ketuba* com l'escriptura mateixa) fixat pel ritual en 200 *zuzim* convertits en la moneda corrent del país, que rarament és satisfet durant la vigència del matrimoni i no apareix esmentat als documents notariais, bé perquè no provoca cap negociació, bé perquè s'entenia comprès amb la quantitat a retornar juntament amb el dot en cas de dissoldre's el matrimoni²³. El que sí deixa constància als protocols notariais és l'augment ofert pel

21. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 11.V.1389-20.I.1390, fol. 40.

22. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 14.X.1378-12.I.1379, fols. 58v, 60r, 63r, 64v, 66r, 72r, 74v. Datats entre el 7.XII.1378 i 15.XII.1378. Aquest complicat cas, que mostra les difícils relacions entre ambdues famílies és, segurament, la comentada per Hershman en referència a la mort d'un dels gendres de Rabbi Isaac Perfet, que suscità una violenta controvèrsia entre ell i la seva filla, per un cantó, amb el pare del digunt, per un altre. En aquest cas, Ribash demanà l'ajut del seu amic Saltell Gracià, recentment elegit rabi de Barcelona (HERSHMAN, A., *Rabbi Isaac Ben Sheshet Perfet and his Times*. Nova York: The Jewish Theological Seminary of America, 1943, pàgs. 25-25).

23. FALK, Z., *Jewish Matrimonial Law ...*, pàg. 55.

nuvi sobre el dot i que sempre es fa, d'acord amb la documentació, un cop s'ha acusat rebut d'aquell. Aquesta quantitat s'afageix a la suma aportada per la dona i li ha de ser íntegrament entregada en cas de dissolució del matrimoni. En el dret hebreu aquesta aportació és anomenada *tosefet nedunya* i es correspon amb el que apareix esmentat com a *augmento dotalis* en llatí o *escreix* en català. Aquests augments poden resultar força inferiors a les quantitats que componen el dot de la núvia a la qui s'atorga plens poders sobre la dita quantitat. Així, per exemple, en els arranjaments fets per al matrimoni de Mossé Abraham Abdo, jueu de Berga, amb Altadona, constava un augment dotal de 200 sous, contra els 1.500 que ella havia aportat²⁴.

D'altres vegades, les aportacions realitzades pels nuvis revesteixen formes diverses a la de l'augment, algunes derivades d'elements crediticis, i poden arribar a desbordar les quantitats especificades en el dot. En els diversos capítols establerts a la seva esposa per Salamó Mossé Caravida, físic de la casa reial, s'establí la realització d'un dipòsit de 100 lliures a un termini de cinc anys. La quantitat, que s'entregaria a alguna persona idònia per tal que negociés amb aquesta, podent invertir-la en comerç, es fixava com a assegurança del dot de la nova esposa, Astruga²⁵. Aquesta assegurança és nomenada *araius* en el document i correspon, en el dret hebreu, a l'obligació que pesa sobre els béns d'un deutor en el moment d'acceptar un deute. De fet, es tracta de l'hipoteca del dret romà i comú català. Sembla ser que va constituir un recurs habitual entre els jueus catalans que en el moment d'extendre la *ketuba* es fes document separat, dit *setar aharaíutz*, el qual obligava el retorn dels béns i del dot si la muller moria sense deixar descendència²⁶. La identificació de formes jurídiques hebrees i llatines, sumada a la implicació de formes creditícies desenvolupades pels mercaders i prestamistes cristians, ens porta a la reflexió sobre l'adaptació de la minoria jueva a les formulacions econòmiques llatines, fet el qual les directrius polítiques no deixen de representar-hi un paper important,

24. "... *Ego igitur propter dictam dotem per vos, dictam Altadonnam uxorem meam, michi constitutam et traditam, facio vobis augmentum sive donacionem propter nupcias de ducentis solidis dicte mone-te, prout secundum ius ebraycum est fieri consuetum, et convenio et promito per firmam et legalem stipulationem vobis, dicte uxori mee, quod reddam, solvam et restituam vobis vel vestris aut quibus volueritis ad vestram voluntatem dictos mille quingentos solidos dicte dotis et dictos ducentos solidos dicti lucri sive aug-menti in omne canvium seu eventum solvende et restituende dotis sine dilacione, excepcionem et excusacione aliqua et absque dampno et missione vestri et vestrorum. Et habeatis vos omnes dictos mille quingen-tos solidos dicte dotis et dictas decem libras dicti augmenti sive donacionis propter nupcias cunctis diebus vite vestre cum marito et sine marito et cum instrumento et sine instrumento et absque vinculo et obsta-culo mei et meorum et alterius cuiuscumque persone pro vestris et vestrorum voluntatibus inde libere faciendis ...*". (AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 31r.)

25. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fol. 46v.

26. SECALL, G., "Els jueus de Valls i la seva època", dins *Estudis Vallencs* 9, 1980 [Volum monogràfic], pàg. 121.

començant pel fet mateix d'haver de recórrer a un notari cristià per tal de legitimitzar afers que es porten a terme dins de l'estricta marc de la comunitat jueva.

- Altres compromisos econòmics.

A banda dels compromisos econòmics que contrauen els nuvis entre ells, existeixen d'altres aportacions fetes pels seus familiars amb ocasió del matrimoni. Es tracta habitualment de les *donaciones inter vivos*, o els *heretaments*, que impliquen l'entrega per avençat dels béns que serien inclosos en l'herència. Sovint aquestes quantitats són les que anivellen les aportades pels futurs nuvis al matrimoni, ja que en elles s'inclouen tant béns monetaris, com propietats mobles o immobles, també drets, cessions sobre deutoris, i altres béns de consideració.

Les donacions *inter vivos* es troben reflectides en el document, ja esmentat, referent als drets d'herència d'Alfaquima sobre la casa de Cervera. L'immoble havia estat objecte d'una donació d'aquest tipus per part de Bonanasc Alfaquim al seu fill Cresques, amb motiu del seu matrimoni, i és en raó d'aquesta donació que la noia Alfaquima hi tenia dret, encara que no el pogués posseir de fet, sinó que romandria sota control administratiu del seu avi durant la seva minoria d'edat²⁷.

Malgrat la seva vinculació amb el fet matrimonial, aquest tipus de concessions podien ésser satisfetes força temps després de la realització de la unió, tal i com sembla ser el cas de Bonjuha Benvenist de Girona, qui reconeixia al seu fill Benvenist Bonjuha un deute de 1.000 sous remanents d'un total de 3.000 dels que li havia fet donació en el moment del seu matrimoni. El pare es comprometia a soldre aquest deute en el terme d'un any, i tota altra quantitat deguda pel mateix motiu en un període màxim de deu anys. A més, havia fet donació al seu fill d'una casa a la població d'on procedia la família, Besalú, de la que ell i la seva muller en retindrien l'usdefruit. Per aquesta raó, Bonjuha Benvenist concedia a la seva nora 1.000 sous que devien de compensar, al menys en part, aquesta retenció, i uns altres 4.300 sous, possiblement com augment²⁸.

En el cas que es comprometessin drets d'herència que no eren immediatament satisfets en el moment del matrimoni, es procedia a la redacció de documents de deute, amb la qual cosa el crèdit entrava novament en l'esfera familiar. Així, Sara, mare de Jacob de Carsi, es comprometia al pagament de 1.000 florins d'or argonesos amb ocasió del matrimoni del seu fill amb Malça, filla d'Issach Elietzer d'Estrasburg, qui era ja difunta en el moment en què aquesta quantitat va ser novament inscrita com a deute en les escriptures del nou matrimoni de Jacob de Carsi amb Bellaire, filla de Saltell Cabrit, físic de Barcelona, qui també morí abans que el deute fos cancel·lat²⁹.

27. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 14.X.1378-12.I.1379, fol. 58v, 60r.

28. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú* 26.XII.1376-30.III.1377, fols. 31v-33r.

29. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual* 3.VIII.1389-17.IX.1390, fol. 45r.

En qualsevol cas, la quantitat havia estat promesa *propter nupcias* i segurament corresponia a l'entrega de béns heretats del pare de Jacob Carsi, retinguts en usdefruit per la seva mare.

1.2.2. Condicions no econòmiques

Entre les condicions de caire no econòmic que apareixen referides en els protocols barcelonins es troben la determinació de la residència dels nous cònjuges, que poden ser originaris d'indrets diferents, o també qüestions relatives a la bigàmia. Pel que fa al primer cas, el mateix Benvenist Bonjuha, abans esmentat, que constava com a resident de Girona, signà compromís a la seva muller Astruga, originària de Solsona, de viure a Barcelona a partir del seu matrimoni per un període de cinc anys³⁰. És possible que la promesa feta a Astruga impliqués per a ella una garantia d'estabilitat, si més no, física, durant el seu matrimoni.

Quant a la bigàmia, la tradició permetia als jueus prendre una segona muller en cas d'infertilitat de la primera, sempre amb el permís reial. En previsió d'aquest fet, que implicaria la pèrdua del seu estatus com a mestressa de la casa, les famílies de moltes dones imposen al nuvi la condició de romandre monògam. Ocasionalment, a les *ketubot* es documenta la promesa explícita del nuvi de no contraure un segon matrimoni sota cap concepte, però tal compromís es pot signar amb posterioritat a la celebració de les noces, fins i tot després d'anys de matrimoni. Tal seria el cas de Mossé Rovèn Leví, el qual recalca que fa aquesta promesa, imposant-se una pena de 100 lliures en cas d'incompliment, atesa la dilecció i amistat amb que l'ha tractat sempre la seva muller Gentil³¹.

2. LES RELACIONS DINS LA FAMÍLIA NUCLEAR I ELS PARENTS DIRECTES.

A partir de la contractació del matrimoni queda establerta la unitat familiar bàsica de la comunitat jueva que s'augmenta amb l'arribada dels fills propis de la parella o la incorporació dels fills no emancipats tinguts en unions anteriors. A banda d'aquest nucli familiar, cal tenir en consideració també la presència propera dels oncles, avis i cosins en un tipus de relació que s'ha considerat com a tendent a la família àmplia.

30. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú 26.XII.1376-30.III.1377*, fols. 32r-35r.

31. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú, 14.X.1378-12.I.1379*, fol. 80r. Al respecte dels pactes exigits per escrit, veure FALK, Z., *Jewish Matrimonial Law ...*, pàgs. 12 i 13.

2.1. *Les relacions entre marit i muller*

Un cop el matrimoni ha estat portat a terme, la seva naturalesa econòmica es mostra clarament en la participació conjunta dels cònjuges en diversos afers en el camp econòmic, bàsicament en el món del crèdit o en el món laboral.

Que les relacions entre marit i muller es reflecteixin en documents crediticis és d'esperar en una societat tan immersa en la pràctica del préstec com és la de la Barcelona baix-medieval. Així, el més habitual és que sigui un matrimoni el qui signa un reconeixement de deute a un tercer sota les formulacions habituals de *mutuum* o de la comanda-dipòsit, per tal d'assegurar el pagament del deute inclús en cas de mort d'un dels contraents del compromís. Per altra banda, és en els crèdits a llarg termini, en els que s'impliquen els béns patrimonials, on es veu més clarament reflectida la interacció dels cònjuges en el camp econòmic. En poques ocasions els censals morts i els violaris són tractats sense la participació de l'esposa o un altre membre de la família, els quals actuen alhora com a garantidors dels pagament del deute.

Aquestes relacions entre marit i muller es posen també en evidència en el moment de nomenar representants legals o procuradors per a diversos. Les dones no nomenen d'altres dones com a procuradores dels seus assumptes, cosa que defineix clarament la seva posició social, però sí poden ser nomenades pels seus esposos. En un o altre cas no era obligatori triar el marit o l'esposa com a procurador i sempre es podia recórrer a un procurador més professional o una altra persona, però en qualsevol cas seguia essent important que es tractés d'algú de confiança; que aquesta es diposés en el cònjuge és indicatiu d'un bon nivell de cooperació de la parella.

Les motivacions per a ordenar procurador són diverses: Mireta era nomenada pel seu marit per a reclamar deutes que li eren obligats³², mentre Issach Ferrer, mercader, nomenava la seva esposa com a tal amb majors atribucions sobre el paper, inclús amb autoritat per a intervenir en negocis com ara canvis monetaris o préstecs sota la forma de *mutua*³³. Entre d'altres exemples consta el de Bonafilla, esposa de Salamó S'Escaleta, un dels membres destacats de la comunitat barcelonina, qui figura com a procuradora del seu marit en un assentament on actua conjuntament amb la seva mare Astruga. En virtut d'aquell document, ambdues dones prometien a una tercera, Bonamacipa, fer-li solució de diversos deutes³⁴.

En un altre nivell, hi ha evidències de la relació establerta entre cònjuges amb vistes a un negoci familiar. Aquest és el cas d'Issach Ferrer, coraler, i de la seva muller Goig, que signen un deute de 40 florins pagadors en dos mesos amb el seu

32. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 59v.

33. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 11.V.1389-20.I.1390, fol. 76r.

34. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú* 26.XII.1376-30.III.1377, fol. 38r.

proveïdor Miquel Riera, per una certa quantitat de corall que li compraren "... ad opus officii ..."³⁵ Bé que poques vegades arribem a tenir evidències de la participació efectiva de les dones com a força de treball dins les empreses de caire artesanal, es pot intuir que la seva participació seria habitual, donada la mateixa estructura del treball artesanal i el tipus d'oficis desenvolupats majoritàriament al call de Barcelona, amb una presència considerable del teixit de la seda. Inclús en les famílies que pertanyen a una categoria social elevada i detentores, plausiblement, d'un potencial econòmic considerable, es dona el cas de dones que treballen. Així, Sara, muller de Saltell Cabrit, es trobava compromesa a exercir com a instructora en l'art de brodar seda d'una esclava rebuda pel seu marit en penyora de Joan Gerard, mercader³⁶. Potser Sara no emprí la seva habilitat amb finalitat professional, però segur que sí que és la finalitat a la qual es destina l'aprenentatge de l'esclava, la qual cosa inclou, en certa manera, a la primera en el circuit professional.

Fora dels documents de caire estrictament econòmic es troben diversos assentaments que ajuden a definir el tipus de relacions que sostenien entre ells els membres d'una família. Alguns d'aquests assentaments recullen donacions otorgades per esposos a les seves mullers com a premi pel seu bon comportament, tal i com feia Issach Samuel de Ripoll a Ester, a qui concedia 55 lliures de Barcelona perquè les gaudís després de la seva mort³⁷.

En certes ocasions els documents ens permeten un apropament major a la realitat afectiva que, de ben segur, no deixa d'existir. Així, el document signat per Jacob Francès de la Grua és ben expressiu al respecte, tal i com ell mateix ho explica: "... *Senyós, en veritat jo son ben malalt, per la volentat de Déu per ço com jo, temps ha, anant envés la ciutat de Saragossa, mon senyor Déus me tremés la sua verga de què fuy ferit de grans dolors per la mia persona, en tant que des elahores ensà jo no sòn stat bo ne regent, ans tota hora ab grans despoderament e dolors. E aquesta dona, ma muller, (...) en veritat bé creu que aia XX anys ho entorn aia e tots temps és molt bé captengude de mí en tot bé e bons béns. E d'açò li fas jo bona fama e testimoni e d'açò vull que li fasats e requir vos, sènyer en notari, que li fasats carte pública ...*"³⁸. A banda del con-

35. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 11.V.1389-20.I.1390, fol. 56v.

36. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 14.X.1378-12.I.1379, fol. 14r. Joan Gerard, mercader de Barcelona, resident vora Santa Maria de la Mercè dels Captius, reconeixia un deute de 40 lliures per un *mutuum* a mestre Saltell Cabrit, jueu cirurgià de la mateixa ciutat, compromentent-se a tornar-les en un període de deu anys. A canvi, li deixa en prenda una esclava mora, de nom Fàtima, d'uns onze o dotze anys, procedent de Montdebarques. L'esposa de Saltell, Serica, haurà d'ensenyar a la dita esclava "*misterium suum suendi serico*". La dita esclava havia de rebre cada any de la seva permanència amb Saltell Cabrit, per Nadal, un morabatí (equivalent a 8 sous) de salari que seria entregat a Joan Gerard.

37. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 26.XII.1376-30.III.1377, fol. 71v.

38. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual*, 3.VIII.1389-17.IX.1390, fol. 60r.

tingut, l'ús de l'estil directe en el text, així com els termes emprats pel declarant i l'expressió en llengua vernàcula ens remetent a un nivell de vivència força íntim, rar de trobar als assentaments notariais.

També es detecten relacions a la contra, és a dir, conflictives, que s'acaben solventant amb divorcis. Certament, aquest és el cas de la separació "... *iuxta morem ebraichum* ..." pactada entre Astruga, filla del difunt Astruch Simaya, jueu de Barcelona, i Issach Leo, d'Arlés. En el document, redactat el setembre de 1361, es parla de discòrdia i mala iniquitat entre els cònjuges, fins al punt que es fa impossible la convivència. Es decideix la separació i la parella fa mútua absolució de qualsevol petició o demanda que pugui sorgir i Astruga remet a Issach Leo les reclamacions per causa de dot, esponsalici o provisió d'aliments -conforme amb el compromís que ell havia signat en el moment que van contraure matrimoni. S'afegeix al document una clàusula per la qual Astruga es compromet a no tornar a con viure amb el dit Issach Leo³⁹.

La bigàmia és un dels altres elements que causen conflictivitat dins una família. Independentment del fet que la llei jueva ho permetés, no sembla que sempre fos una mesura popular ni acceptada amb facilitat⁴⁰. La pràctica a la Corona d'Aragó permetia la bigàmia sempre i quan fos per causa d'esterilitat de l'esposa i aquesta donés el seu consentiment. En darrer terme calia el permís reial. Evidentment, implicava una pèrdua d'estatus per a la dona que es ressentia de la seva condició, exposada públicament, d'estèril. Per una altra banda li era imposada la presència d'una segona esposa dins la casa que havia governat de forma única fins al moment. Segurament, però això era preferible a un repudi, sempre i quan pogués mantenir el seu nivell de vida. Aquest raonament es pot seguir en el cas d'Abraham David Taroç, documentat el 1379, a qui la seva muller Bonadona no havia donat descendència. L'home expressa que ell encara podria tenir fills d'un segon matrimoni, cosa a la qual Bonadona havia accedit; per això es comprometia a tractar-la "... bene et pacienter prout bonus vir debet tractare suam bonam uxorem ...", proveïnt-la de casa, aliments i altres necessitats, i concedint-li la possibilitat de disposar de 10 lliures per atorgar testament en cas que morís abans que ell. Si Abraham incomplia el pacte, Bonadona recobriria íntegrament el seu dot. En cas que la relació entre les Bonadona i la nova parella no fos bona i la responsabilitat fos d'Abraham i la nova esposa, Bonadona podria aportar tres testimonis i separar-se⁴¹.

39. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 16.VIII.1361-3.XII.1361, fol. 19r.

40. Cal recordar que sorgiren veus de contestació a aquesta pràctica dins el mateix judaisme, com ara el ban atribuït al rabí Gershon Me'or Ha Golah (960-1028), amb força de llei entre els asquenazites i amb influència en el judaisme medieval en general.

41. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 14.X.1378-12.I.1379, fol. 89r.

2.2. La relació amb els fills

La necessitat de tenir descendència és d'importància capital en la societat jueva. Com ja hem vist en l'apartat anterior, és l'única causa que permet la bigàmia en les comunitats de la Corona d'Aragó, i també és una de les causes més importants per a la contracció de segones núpcies en el cas de vidus i vídues. Cal considerar, però, que el casament de vidus i vídues es porta a terme inclús quan ja hi ha descendència per una i altra part, cosa que indica que el matrimoni no cerca únicament la descendència –recordem el cas ja esmentat de Regina, vídua en primeres noces de David Cap, el qual ja tenia una filla, Bonadona-. Els elements que incideixen en aquest costum és, per un cantó, l'alta consideració que l'estat matrimonial té en la societat hebrea, per l'altre, l'establiment d'estratègies matrimonials entre llinatges que planegen aliances profitoses a nivell econòmic i polític. És possible que un altre dels elements que influeix en la repetició de matrimonis per part de vidus i vídues sigui un alt índex de mortalitat, provocat per les dures condicions de vida de la època, i sobretot a causa de les reiterades epidèmies de pesta que se succeïren a Barcelona a partir de 1348. El cas de Jacob de Carsí, vidu en primeres noces de Malça, filla d'Issach Elietzer d'Estrasburg, i vidu novament en segon matrimoni amb Bellaire, filla de Saltell Cabrit, físic i cirurgià barceloní, no és un cas estrany en el context demogràfic de la ciutat de Barcelona a la segona meitat del segle XIV⁴².

Les famílies jueves de Barcelona mostren el seu interès en la descendència a través de la cura que ténen dels fills en les diverses etapes de la seva vida. Per a les famílies benestants aquesta cura comença en la més tendra infantesa, des del mateix moment del naixement i quan s'han de solucionar els problemes derivats del nodriment del nadó. Són normalment els membres de famílies benestants els qui lloguen dides per alletar els seus fills, durant període de curta durada (quatre a nou mesos generalment), durant el qual aquestes entren a formar part d'un servei domèstic que no totes les famílies es poden permetre. Asquia de Millau, recorregué primer als serveis de Joia, muller de Sentou Gabbai per alletar la seva filla Bonadona durant quatre mesos i posteriorment contractà Ester, esposa de Salamó Issach, per a efectuar la mateixa feina per un període de 9 mesos. Val a dir que el segon contracte s'establí abans de finalitzar el primer, que devia de quedar cancel·lat per algun motiu que no ha estat possible documentar⁴³. Bonjuha Bolaix, mercader esmentat en referència amb algunes comandes vers Orient Mítjà, apareix en diverses ocasions

42. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual 3.VIII.1389-17.IX.1390*, fol. 45r.

43. AHPB, Pere de Pujol, *Manual 23.I.1387-20.XII.1387*, fols. 12r i 25r. Datats del 14.II.1387 i 11.III.1387 respectivament. Ambdós documents publicats a: MADURELL, J.M., "La contratación laboral judaica y conversa en Barcelona (1349-1416). Documentos para su estudio", *Sefarad* 16, 1956, pàgs. 33-71 i 369-398, *Sefarad*, 17, pàgs. 73-102; docs. 49 i 50.

a contractes de nodrissa per als seus fills. Al gener de 1387 contractava per un període d'un any Boneta, esposa de Mardofai Calve, com a dida de la seva filla, aleshores de cinc mesos, Regina, nascuda del seu matrimoni amb Regina⁴⁴. Dos anys més tard, contractava una altra nodrissa, Astruga, esposa de David Fahim, aquest cop per alletar durant un mes el seu fill Samuel Bonjuha Bolaix, hagut de la seva unió amb Bonadona, i al setembre feia, juntament amb la seva muller Bonadona, un nou contracte a l'esposa de Samuel de Bitoria, per un període de tres mesos, durant els quals hauria d'alletar el mateix infant⁴⁵.

Si aquests casos són, fins a cert punt, corrents, és possible documentar exemples que no ho són tant sobre les relacions econòmiques que es desenvolupen entorn a la cura dels infants. Així per exemple, el que era en aparença un nou contracte de nodrissa, entre Astruch Ravaya i la vídua de David Cercon, acaba essent un contracte entre el tutor legal i la mare de la criatura segons el que la dona alimentaria la seva pròpia filla, Goig, per un salari de 37 sous i 6 diners durant tres mesos⁴⁶. Destaca en aquest document, que no és un cas aïllat, el fet que la mare no és la tutora legal de la seva filla i que, fins i tot, percep un salari per a realitzar allò que es considera propi i natural d'una mare. Els termes del contracte en sí mateix són exactes als dels contractes de dides foranes i corresponen a un criteri força professional. És possible que aquesta fórmula consisteixi en un acord entre la vídua i el tutor per assegurar la manutenció de la filla sense que sigui a expenses del dot de la mare, ja que no és aquesta la finalitat de l'aportació de les dones al matrimoni. En qualsevol cas, és de notar la relació professionalitzada existent entre mare i filla, determinada en base als respectius drets sobre l'herència del difunt espòs i pare⁴⁷.

Com en el cas anterior, d'altres documents mostren que l'alimentació dels fills per part de les mares no és un fet sobreentès, sinó que és una qüestió vinculada als béns del pare com a cap de família i, en la seva mort, a l'herència d'aquest. Aquesta qüestió està clara en la relació existent entre Druda i la seva filla Dolceta: la primera reconeixia a Astruch Botarell -presumiblement el tutor legal de la seva filla- que li havia fet entrega de 5 florins d'or aragonesos com a pensió alimentícia mensual seva i de la dita Dolceta⁴⁸. Bonadona, viuda de Mossé Sollam, jueu de Solso-

44. AHPB, Pere de Pujol, *Manual 23.I.1387-20.XII.1387*, fol. 29r. MADURELL, "La contratación laboral ...", doc. 47.

45. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú, 11.V.1389-20.I.1390*, fol. 48v i 57r.

46. AHPB, Pere de Pujol, *Manual 23.I.1387-20.XII.1387*, fol. 49r.

47. "... el derecho romano incapacitaba a la mujer para ejercer la tutela de los hijos. El derecho postclásico ya le reconoció tal atribución, siempre y cuando su marido a la hora de hacer testamento lo creyese oportuno ...". EQUIP BROIDA, "La viudez, ¿triste o feliz estado?. (Las últimas voluntades de los barceloneses en torno al 1400)". *Actas de la "III Jornadas de investigación interdisciplinaria: Las mujeres en las ciudades medievales"* Madrid, 1984, págs. 27-42, pàg. 36.

48. AHPB, Guillem d'Orta, *Manual 14.1.1366-22.IX.1366*, fol. 7r.

na, feia a la seva filla en el moment que aquesta es disposava a contraure matrimoni, cancel·lació de totes les reclamacions que li pogués fer per causa de la seva alimentació o sosteniment fins al moment⁴⁹.

Per a les famílies de classe artesanal, la cura dels fills es detecta en un altre tipus de document que mostra la distinta percepció de l'estatut de l'infant. Es tracta dels contractes laborals i d'aprenentatge en virtut dels quals els nois i noies, gairebé sempre a partir dels 10 anys, entren a aprendre un ofici artesanal o, també, a servir com a criats o criades (ja que les nenes també són llogades). S'assegura així el futur dels infants, però també el present de la família a la que pertanyen que percep el salari del menor. Els contractants dels criats són, gairebé sempre, membres de la classe alta del call, com Hasday Cresques, qui contractà una altra anomenada Dolça, filla d'Astruch de Bonastre, de tretze anys, com a criada per un període de quatre anys. Massot Ferrer, fill de Massot Avengena, contractava una altra Dolça, filla d'Issach Saul de Girona, com a serventa per dos anys a canvi de 55 sous anuals, aliment i vestit⁵⁰.

Els contractes d'aprenentatge s'estableixen habitualment entre l'artesà que lloga el noi i el seu pare que, de vegades, és ell mateix un artesà. Salamó Adret, coraller, havia col·locat el seu fill com aprenent de Maimó Cofen, del mateix ofici, havent ell mateix acceptat un aprenent en el seu taller⁵¹. Així es pot considerar que el fluxe d'aprenents que s'observa al call Barceloní a través d'aquest i d'altres casos correspongui a un intercanvi de relacions entre famílies pertanyents a una mateixa esfera socio-professional, tot i que no és un condicionament estricte. El mateix Maimó Capfim llogava d'altres aprenents no relacionats per família amb el món del corall, com ara el fill de Jucef Samuel, sastrer⁵², que s'hauria vist mogut o per necessitat o per voluntat de procurar una formació segura en un ofici puixant al seu fill. O potser per tots dos motius a l'hora.

Les relacions entre pares i fills un cop aquests darrers arriben a l'edat adulta solen ser encara estretes, sigui perquè el fill, un cop casat, establirà la seva família a la casa paterna, sigui perquè tots dos tenen interessos econòmics comuns, com ara la negociació dels dots, el compartir una empresa familiar, o d'altres motius. Aquesta era la situació de Samuel Benvenist, qui ordenava procurador el seu pare Benvenist Samuel l'any 1366⁵³, i la de Jucef Salamó Falcó, qui nomenava per a la mateixa tasca el seu pare Salamó Astruch Falcó el 1379⁵⁴. La relació també podia

49. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú* 26.XII.1376-30.III.1377, fol. 36v.

50. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual* 3.VIII.1389-17.IX.1390, fol. 7v i 13v.

51. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual* 3.VIII.1389-17.IX.1390, fol. 7v i 13v.

52. ACB, Nicolau de Fàbrega, *Manual* 3.VIII.1389-17.IX.1390, fol. 63r.

53. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 18r.

54. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capbreu*, 13.XI.1369-22.III.1370, fol. 115r.

establir-se a la inversa i ser els pares qui confiessin els seus afers en els fills: Maimó Vidal concedí poders al seu fill Vidal Maimó⁵⁵ i Jafuda Morchat era delegat del seu pare Cahim Morchat per a representar-lo davant el batlle en qualsevol afer⁵⁶.

2.3. *Altres relacions entre parents.*

Malgrat el pes de la família nuclear, la societat jueva de Barcelona desenvolupa les seves relacions de parentiu en un entorn més ampli que comprèn sovint els fills emancipats o no, els germans, oncles i avis. Aquesta relació, que és palesa a través dels protocols notariais, es deu amb tota certesa a causes demogràfiques com ara l'alt nivell de mortalitat causat per pestes (i també pels avalots i violències) del període estudiat i també la tendència pròpia d'una minoria segregada que es tradueix en la fortalesa dels vincles de consanguinitat més enllà del fet de la convivència. Encara, un tercer aspecte ens posa en relació amb l'ampliació dels vincles de consanguinitat vers parenteles "polítiques", és a dir, les resultants de segons o tercers matrimonis que aporten marastres, parastes i germanastres al cercle familiar.

Les dones casades tendeixen a relacionar-se amb l'esfera familiar del seu espòs, el qual sol ser el seu procurador i representant legal, però no sembla que perdin el lligam amb els seus consanguinis masculins, germans i pares, als quals es torna a recórrer en enviudar, sobretot si no tenen fills varons adults. Aquesta era la situació de vídues com Blanquina, que nomenava procurador el seu pare Vidal Sadoch⁵⁷, i de Sara, qui ho feia amb el seu pare Baró Provincial per tal que la representés en un litigi amb Astruch Cabrit⁵⁸ i en un altre conflicte amb Jacob de Ripoll, la seva muller Astruga i el fill d'ambdós, Vidal de Ripoll⁵⁹. Bonadona, viuda d'Issach d'Allell, nomenava juntament amb la seva filla Dolça, el seu germà Bonjuha d'Allell com a comú procurador seu⁶⁰.

No és d'estranyar que s'afageixin a aquestes relacions amb parents consanguinis les mantingudes amb parents "polítics": el sogre o el gendre, en el cas de dones, inclús el cunyat, són persones a qui solen acudir per a nomenar-los representants legals o procuradors. Sembla lògic que aquest sigui el recurs a seguir en cas que la dona en qüestió no tingui parents consanguinis, però no es pot descartar que aquesta sigui

55. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 7.VII.1369-31.X.1369, fol. 45v.

56. AHPB, Arnau Lledó, *Manual Comú 27.XI.1382-18.I.1384*, fol. 55r.

57. AHPB, Pere de Pujol, *Manual 23.I.1387-20.XII.1387*, fol. 30r.

58. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 38r.

59. En el document s'especifica que el conflicte entre les parts ha de ser dirimit bé d'acord amb el dret hebreu, bé d'acord amb el romà i, en cas de no arribar-se a cap acord segons aquests, per simple composició amicable. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 45v.

60. AHPB, Pere de Pujol, *Manual 23.I.1387-20.XII.1387*, fol. 16r.

una opció preferent donada una relació de confiança. Aquesta podria haver estat la motivació d'Ester, vídua de Jucef Abraham del Grony, en acudir al seu gendre Vidal de Belcaire tot i tenir un fill, Salamó, major de 16 anys i menor de 25, que podria haver estat apte per a actuacions legals, i un fillastre, Samuel Jucef del Grony⁶¹.

3. ELS LLINATGES DELS JUEUS BARCELONINS I L'EXERCICI DEL PODER.

A banda de les relacions definides dintre del nucli estricte de la família es detecten en els protocols notariais de Barcelona una sèrie de vincles que defineixen parenteles àmplies conegudes a través de noms de família i apel·latius. Aquests grups tendeixen a relacionar-se de forma endogàmica per tal de perpetuar el seu estatus tant a nivell polític com econòmic. Sovint reconeixem en ells els noms de les famílies existents des d'abans del segle XII, com els Perfet, els Adret o els Benvenist entre d'altres i que, ja en aquell moment, composaven l'elit del Call. Al segle XIV, com aleshores, es tracta de persones i famílies vinculades a la cort, que detenen càrrecs en el govern de l'aljama i que exerceixen professions prestigioses, com la de metge o alfaquí.

El poder polític dins la comunitat de Barcelona s'exercia tradicionalment a través dels càrrecs de *ne'emanim* (secretaris) i *berurim* (jutges). L'alternància dels noms que s'observa en la llista de secretaris de l'aljama entre 1349 i 1391 que aportem tot seguit és, en aparença, respectuosa amb la *taqana* de 1327. No sembla que cap dels personatges hagi romàs més de dos anys consecutius en l'exercici de la secretaria i que, en el cas de repetir el càrrec, sempre ha estat després d'un manament intermig de dos anys, durant el qual poden haver desenvolupat altres funcions, incloent la de conseller del Trentenari. Això no evita, però, una clara continuïtat personal i familiar en els llistats. Molts dels grups familiars detectats onomàsticament i destacats pel volum i importància dels documents notariais que genera la seva activitat econòmica es troben entre els secretaris de l'aljama de Barcelona. Els noms de personatges com Massot Avengena, conegut per la seva riquesa i proximitat a la casa reial, són clars exponents d'aquesta voluntat de detenció del poder polític, a més de l'econòmic. S'observa, a més, que algunes de les persones que detenen el càrrec al llarg dels anys estan relacionades per vincles de parentiu, amb la qual cosa es pot parlar de certa especialització familiar en l'exercici del lideratge.

Una de les més importants quant al lideratge polític de la comunitat de Barcelona és la família Gracià. Els personatges que detenen aquest apel·latiu familiar són molt nombrosos en la documentació notarial i la seva actuació força significativa.

61. AHPB, Francesc de Ladernosa, *Llibre Comú*, 18.II.1359-8.VIII.1359, fol. 19r. AHPB, Pere d'Olm, *Manuale*, 23.II.1351-9.I.1352, fol. 98r.

Alguns d'ells, com Bonsenyor Gracià són secretaris de l'aljama inclús en més d'un mandat (anys 1361, 1366-67) i són, com ell, destacats prestamistes en el període estudiat. Un cas similar és el d'un altre component d'aquesta família, Bonjuha Gracià, cosí segon de l'anterior, qui fou secretari els anys 1376-77 i novament el 1387, i que també actuà en nombrosos préstecs. Un tercer component destacat de la família és Astruch Gracià, secretari l'any 1385.

Indici de l'activitat d'aquesta família és l'aparició freqüent en la documentació de les dones que pertanyen al clan Gracià, especialment Blanca, vídua de Mossé Bonsenyor, i Regina, vídua de Bonsenyor Gracià i nora de l'anterior. Durant l'any 1351 ambdues es dedicaren a recuperar les quantitats prestades pels seus esposos, actuant com a plenipotenciàries dels béns d'aquells segons "... iure nobis dimisso in suo ultimo testamento ebrayco toto tempore vite nostre ..." ⁶². Només a partir de 1361 es documenta l'activitat de Bonsenyor Gracià (possiblement Bonsenyor Astruch Gracià, qui seria secretari de l'aljama el 1366) com a representant de la seva mare Regina, conjuntament amb Benvenist Samuel, vidu i hereu de Blanca, ja difunta. Possiblement l'actuació conjunta de les dues dones en afers de la família

Secretaris de l'aljama de Barcelona entre 1349 i 1389

Anys en exercici	Noms dels secretaris
1349	Isaack Bonjuha de Belcaire, Astruch Bonsenyor des Cortal, Hasday Taroc
1350	Cresques Salamó Cresques Alfaquim, Samuel Sa Porta
1354-55	Cresques Salamó, Isaach Perfet Issach
1358-59	Massot Avengenà, Benvenist Samuel, Vidal Ferrer
1361	Abraham Mahir, Salamó Domasch
1362	Massot Avengenà, Samuel sa Porta
1366-67	Massot Avengenà, Bonsenyor Gracià, Hasday Cresques
1369	Samuel Cresques, Jucef Alfaquim, Samuel sa Porta, Bonsenyor Porta
1371	Jucef Escapat, Samuel de Caldes
1376	Roven Bonafeu, Bonjuha Gracià, Salamó Cresques
1377	Roven Bonafeu, Bonjuha Gracià
1383	Roven Bonafeu, Bonjuha Gracià, Astruch Abenafia
1385	Vidal Escapat ha-Leví, Bendit Astruch Hen (Gracià), Salamó Vida s'Escaleta
1388	Bonsenyor Gracià, Vidal Escapat, Abamari Rossell
1389	Samuel Benvenist

62. AHPB, Francesc de Ladernosa, *Llibre Comú*, 18.II.1359-8.VIII.1359, fol. 19r.

Gracià es porta a terme en un moment en que no hi ha homes varons de la mateixa que se'n puguin fer càrrec.

El segon matrimoni de Blanca, vídua de Mossé Bonsenyor amb Benvenist Samuel, posa en evidència l'estretor dels lligams entre els diversos grups familiars influents de la comunitat. Possiblement Blanca també procedia d'un llinatge important, però això és difícil de determinar amb la informació obtinguda. En tot cas, un cop vídua entra en relació amb el membre d'un llinatge important, detentor d'un ofici prestigiós com era el de físic i també present en el govern de l'aljama, de la que seria secretari pel bienni 1358-59. La relació entre Benvenist Samuel i els seus descendents i els descendents de Blanca sembla haver estat fluida, si més no a nivell institucional, ja que es tracta de persones que es retroben en els càrrecs de polítics. Així, el 1366 apareixen esmentats en un mateix document Massot Avengena, Hasday Cresques, Benvenist Samuel, Samuel Ravaya, Bonsenyor Gracià, Sentou Domasc i Rovèn Bonafeu, reconeixent un deute a Pere Novell, possiblement per afers de l'aljama⁶³. Uns anys més tard Salamó s'Escaleta, Bionell Bondia de Piera, Salamó Astruch Falcó, Bonsenyor Gracià, Bendit Gracià (aquests dos com a hereus de la dita Regina, vídua de Bonsenyor Gracià), Samuel Benvenist, Sentou Domasc, Rovèn Bonafeu i Vidal de Tolosa, com a dipositaris d'una cessió feta per l'infant Joan dels béns d'Astruch Vidal Biona, executat en el cas de la profanació d'hòsties de 1366, juntament amb Ester, vídua de Samuel Ravaya, Jucef Salamó Falcó i Jacob de Millau, signaren la solució del preu de certa quantitat de raïm comprada a Bernat de Cases, de Sant Genís dels Agudells, segurament per a l'elaboració de vi *casher* per a la comunitat⁶⁴.

La majoria dels personatges esmentats en aquests documents exerciren càrrecs de responsabilitat en algun moment, havien estat secretaris, i tots pertanyien a les famílies destacades del call, per motiu de les seves professions i estatus econòmic i polític: Hasday Cresques fou un dels rabins més destacats del seu moment, Massot Avengena era un dels banquers reials i Rovèn Bonafeu era el seu cunyat, Vidal de Tolosa va ser l'autor d'un comentari a la *Mishneh Torah* de Maimònides, la família Ravaya era una de les famílies llegendàries dins el call.

En certa manera, les relacions polítiques i econòmiques de les famílies pertanyents a l'èlit barcelonina s'estableix, quasi per inèrcia, a través de les pròpies relacions familiars existents entre elles. Aquestes connexions s'observen a través dels matrimonis i també a través de les tutories que s'exerceixen sobre els menors que han quedat òrfens. Els matrimonis paritaris queden reflectits a través dels ja esmentats entre Blanca i Samuel Benvenist, i el contret entre Bonafilla, filla d'Issach Per-

63. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 24r.

64. AHPB, Pere de Pujol, *Primer manual*, 5.II.1366-1.VI.1368, fol. 96v. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 22.XII.1368-5.VI.1369, fol. 98v.

fet, que seria el famós Ribash, i Cresques Alfaquim, fill de Bonanat Alfaquim, secretari de l'aljama de Perpinyà i membre d'una família amb gran pes polític a les comunitats de Barcelona i Perpinyà (el seu avi, Cresques Alfaquim, havia estat secretari a Barcelona el 1351, i el seu oncle Jucef Alfaquim ho seria a Barcelona el 1366). Pel que fa a les tutories, aquestes acaben també erigint-se en un dels mitjans de reafirmar les relacions entre llinatges, com hauria estat en el cas de Reginella, filla òrfena d'Abraham de Forn i hereva de Bonjuha Cap, avi matern seu, qui va ser posada per manament del batlle en morir el seu pare abans del 1349 sota la tutoria d'Issach Bonjuha de Bellcaire batlle, sota la tutoria d'Issach Bonjuha de Bellcaire, un dels secretaris de l'aljama l'any 1349⁶⁵. Anys més tard, Reginella es casaria amb el fill del seu tutor, David Issach de Bellcaire, situació en què ja es documenta l'any 1369⁶⁶. L'ascendència familiar d'aquesta dona és força significativa dins del conjunt social del call barceloní, i és de presumir que les seves possibilitats econòmiques com a hereva -en absència de varons d'aquesta línia- de la família Cap, la converteixen en una més que bona candidata a emparentar amb les millors nissagues de la comunitat. Aquest no és l'únic cas de tutoria "política" que es troba en la documentació notarial que hem estudiat, ja que Vidal Salamó de Bellcaire seguí l'estratègia del seu germà David Issach i exercí com a tutor dels fills de Mahir Ravaya, Salamó i Jafia, l'any 1351⁶⁷ i la seva pròpia muller, Astruga, va ser tutora de Cresques i Bonjuha de Bellcaire, fills de Jucef Cresques de Bellcaire⁶⁸. Sentou de Bellcaire, germà dels anteriors, apareix el 1389 com a tutor dels fills menors del difunt Bonjuha Gracià⁶⁹. Tot i que les dades no són mai suficients en aquest sentit, es pot pensar que la relació amb algunes de les famílies dels òrfens, com ara amb la família Ravaya, podria tenir origen en un vincle familiar per línia femenina, ja que Goig, mare de Sentou de Bellcaire, sostenia afers amb Mahir Ravaya⁷⁰, que podrien ser qüestions econòmiques de caire familiar, ja que són rares les intervencions feme-

65. Isaac Bonjuha de Bellcaire exercí com a secretari juntament amb Astruch des Cortal i Hasday Taros l'any 1349 (AHPB, Bonanat Rimentol, *Manual*, 3.IV.1349-20.VII.1349, fol. 21r.). La tutoria sobre Regina i les condicions es documenten a AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 13.VII.1351-24.X.1351, fol. 126r. (Publ. PAGAROLAS, L., *El manual del notari Bonanat Rimentol (1351)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1991, doc. 192.

66. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 7.VII.1369-31.X.1369, fol. 64v.

67. AHPB Bonanat Rimentol, *Manuale* 13.IX.1351-23.XII.1351, fol. 21r. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 13.VII.1351-24.X.1351, fol. 120r. (Publ. PAGAROLAS, *El manual del notari Bonanat Rimentol* ..., doc. 184,

68. AHPB Bonanat Rimentol, *Manuale* 13.IX.1351-23.XII.1351, fol. 74r.

69. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 11.V.1389-20.I.1390, fol. 32r.

70. Goig havia fet una cessió sobre un debitori a Mahir Ravaya (AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 13.VII.1351-24.X.1351, fol. 120r (Publ. PAGAROLAS, L. *El manual del notari Bonanat Rimentol* ..., doc. 184).

nines que revesteixen altres característiques. Semblant criteri es pot aplicar en el cas de Druda, tutora d'Abraham Salamó Adret⁷¹, hereu del seu pare i la seva àvia, i possiblement en salvaguarda del patrimoni dels quals actua en la seva tutoria. L'entorn relacional immediat d'aquesta família queda definit en un grup restringit de famílies: els Cap, a través del matrimoni de Reginella i David Issach de Belcaire; els Adret, el prestigi dels quals dins la comunitat barcelonina és inapel·lable; i els Gracià. Queda, doncs, clara la voluntat elitista d'aquest grup, model del comportament dels altres llinatges del call.

Junt a l'estatus representat pel gaudiment d'un càrrec polític i l'especialització de diverses famílies en el lideratge de les institucions de l'aljama barcelonina és possible trobar també certs grups familiars que basen la seva força en l'especialització professional, com ara els metges o els mercaders. Aquesta és una tendència detectada en col·lectius mèdics jueus del migdia francès i que ha estat investigada per autors com Stouff o Shatzmiller⁷², el darrer dels quals entén l'abundància de professionals jueus en aquest camp com a resultat d'una creixent medicalització de la societat, especialment a partir del segle XIII. En el cas de la comunitat de Barcelona, la qüestió és representada per la família Cabrit, documentada àmpliament en els protocols notariais d'entre 1348 i 1391. Cadascuna de les tres generacions constatades compten amb algun metge, des de Vidal Cabrit, passant pels seus fills Bonjuha, cirurgià de la casa reial, i mestre Saltell, fins a Mossé Cabrit, fill de Bonjuha Cabrit, cirurgià, el qual contragué matrimoni amb Boneta, filla del físic Astruch Bonafós, amb anterioritat a 1389.

Els matrimonis no són, per altra banda, l'únic factor que indica la preferència per la relació dins de l'àmbit professional. En el cas dels metges, almenys, també es constata la proximitat física dels llocs d'habitatge dins el call barceloní, i així es constata l'any 1389 que la mateixa família Cabrit posseïa un edifici llindant amb el de Benvenist Samuel, físic, i amb un altre, propietat del també físic Issach Bonanasc⁷³. El veïnatge en sectors professionals, especialment pel que fa als artesans, tot i que és comú en època medieval, per tal de facilitar l'organització del treball, no deixa de representar aquí un factor més a considerar sobre la pràctica d'un cert hermetisme social visible físicament.

71. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium notularum sive rogacionum*, 7. VII.1369-31.X.1369, fol. 26r.

72. STOUFF, L., "Isaac Nathan et les siens. Une famille juive d'Arles des XIV et XV siècles", dins SHATZMILLER, J. (ed), *La Famille Juive au Moyen Age. Provence Historique* 37, 1987, pàgs. 499-512. SHATZMILLER, J., *Jews, Medicine and Medieval Society*, Berkeley: University of Los Angeles Press, 1994.

73. AHPB, Pere de Pujol, *Llibre comú*, 11. V.1389-20.I.1390, fol. 14r

CONCLUSIÓ

Segons s'ha pogut observar, la societat jueva de Barcelona segueix la tendència considerada habitual per a la formació de les estructures familiars en les comunitats hebraïques de l'Europa medieval, és a dir, la de cohesionar-se en torn al grup nuclear format per pares i fills, tot i que mostrant un alt nivell de relació amb la resta dels parents, sobretot oncles i avis. Una de les raons per les quals existeixen aquestes relacions és el transtorn demogràfic causat per les repetides epidèmies de pestes de la època i, per altre cantó, la solidaritat grupal desenvolupada en el sí de les societats minoritàries.

La cura dels fills és important per tant com aquests són l'assegurança del futur del patrimoni familiar, per això els matrimonis es concerten entre infants i joves per part dels seus parents, especialment en el cas de famílies aristocràtiques; i per això es cerquen sortides professionals als joves membres de les famílies dels artesans. Inclús entre les famílies més humils també hi ha una estratègia d'inserció dels joves en el món professional a través dels contractes com a criat i, força abundantment, de serventa en el cas de les nenes.

Els jueus barcelonins atorguen gran importància a l'estat matrimonial tant per causes relatives a la tradició com per causes econòmiques, fet que es detecta especialment entre les classes superiors. Aquest aspecte es mostra a través d'un grau elevat de nupcialitat reflectit en els meticulosos preparatius dels matrimonis, que inclou la previsió de tota mena de detalls, pagaments econòmics, dots i altres compromisos. Aquest interès es reflecteix en l'abundància d'esments que hi ha en els protocols notariais de segones i inclús terceres núpcies. Per un altre cantó, les famílies, sobretot les de les classes altes del call, desenvolupen estratègies matrimonials ben concretes destinades a conservar i a millorar les seves prerrogatives polítiques i econòmiques. Aquest comportament denota un elevat sentiment d'elit per part d'aquestes famílies que, com els Gracià o els Benvenist, desenvolupen tasques polítiques al sí de l'aljama i es mouen dins d'àmbits econòmics i professionals que els aporten riquesa i prestigi, prop de la casa reial, exercint la medecina o controlant el mercat creditici.

Així, a través de les famílies es dibuixa l'estructura social del call barceloní, marcada per uns paradoxals vincles de solidaritat i, per un altre cantó, per un fort esquema jeràrquic, definit pel domini dels centres de poder dins l'aljama i la contractació d'aliances matrimonials entre elles.